

közli, hogy az igéknek mind a három főalakját felsorolja, s hogy az elüljáróknak a vonzatát a hímnemű névelő vonatkozó esetével jelöli meg. Külön fejezetben összefoglalja a legfontosabb mondattani szabályokat, a melyeknek az ismerete már a tanítás legelső fokán is föltétlenül szükséges.

A könyv egyes apróbb kifogásokat nem tekintve, kifogástalan magyarsággal van megírva s bizonyára nagyon el fog terjedni, mert mindamellett, hogy nézetem szerint a tankönyvekben a tanárok módszeres oktatásának nincs semmi helye, Endrei könyve mind a gyakorlatiasság, mind a gondos szerkesztés és használhatóság tekintetében a legjobb e nemű könyveink közé tartozik.

Mindenesetre élénk érdeklődéssel várjuk a szerzőnek rendszeres grammatikáját, mely a jövő iskolai évben kerül ki a sajtó alól.

MADZSAR GUSZTÁV.

Sammlung von Abhandlungen aus dem Gebiete der pädagogischen Psychologie und Physiologie. Herausgegeben von Hermann Schiller und Th. Ziehen. Berlin. Reuter u. Reichard, 1897.

E czímmel igen érdekes és sokat ígérő vállalatot indítottak meg Schiller, a giesseni gymnasiumnak igazgatója, Németország legtekintélyesebb pädagogusainak egyike és Ziehen, a jenai egyetem tudós tanára és az ottani elmeegógyintézetnek igazgatója, kiváló psihiater és philosophus egy személyben. Céljük, hogy a physiologiai psychológiának a legutóbbi húsz év alatt elért eredményeit kétségbevonhatlanul megállapított igazságait az iskolában is értékesítsék, a tanítói gyakorlatra alkalmazzák. Mert jelenleg — mondják előfizetési felhívásukban — a hol a tanítás nem pusztá routine, ott is még jó részt a ma már elavult Benecke és Herbart-féle psychológián alapul, melynek a pädagogia mint tudomány legtöbbet köszönhet ugyan, de a mely speculatio és önmegfigyelésen alapuló psychológiát ma már a physiologiai vagy kísérleti túlszárnyalt. A psychologia nagymértékű haladását két körülménynek köszönheti. Először, hogy segítségül vette az agyvelő és idegrendszer anatómiáját és physiologiáját, másrészt azoknak mint exact természettudományoknak módszerét és eljárását, a kísérletezést. Ma már egy csomó olyan psychologiai kísérletek és eredmények is állanak rendelkezésünkre, melyeknek közvetlen az iskolában és tanításban nagy hasznát vehetjük, melyeknek ignorálása, figyelembe nem vétele vagy nem ismerése valóságos vétek a jelen tanító nemzedék részéről. Így közvetlenül értékesíthetni kellő óvatossággal Mossonak az olasz physiologusnak kutatásait az *elfáradást* illetőleg. (Die Ermüdung, übersetzt von Glin-

zer, 1891.) Kraepelinnek a heidelbergi pszichiátrának a szellemi tevékenységre vonatkozó eredményeit (Über geistige Arbeit. Jena, 1894. és Zur Hygienie der Arbeit) és még sok más idevágó kutatásokat és különböző folyóiratokban megjelent értekezéseket.

Be kell tehát vinnünk a pädagogiába is mint gyakorlati tudományba a kísérletezést és az agyvelő élettanát. A jövőnek a feladata tehát az, hogy módszereket, eljárasmódokat állapítson meg, melyek szerint aztán körütekintő céltudatos megfigyelések teendők az iskolai gyakorlatban is, hogy biztos eredményekre juthassunk s nevelői és tanítói eljárásunkat a szerint alakítsuk. Másrészt itt sem mellőzhetjük az agyvelő élettanát s az ezen alapuló lélektant. Az eddigi pädagogiai eljárás sokszor metaphysikai lelkekre irányult, pedig a tény az, hogy összes lelki állapotaink, testünknek egyik szervével az agyvelővel állanak szoros összeköttetésben s a gyermek lelki élete is csak ezen *összeköttetésben* és *összeköttetés által* válik ránk nézve hozzáférhetővé.

Ekként körvonalozzák Schiller és Ziehen programjukat. Nem ők ugyan az elsők, a kik sürgetik a pädagogiának új alapokra való fektetését, a többek között Stein Lajos is sürgeti szabatosan és határozottan a Deutsche Rundschau tavalyi augusztusi számában megjelent «Experimentelle Pädagogik» című értekezésében a reformot, de ilyen tekintélyes részről még nem hangzott el az új irány jelszava. Azután e vállalatot, mely értekezések sorából fog állani, Németország legkiválóbb tanférffiai, psychologusai és orvosai támogatják, úgy hogy elég okunk van hinni, hogy programjukat sikerrel meg is valósítják. Az új alapokra fektetett pädagogiai tudomány megvalósulásának első stadiumaként üdvözölhetjük e vállalatot.

Az első füzetben maga a szerkesztő Schiller fejti ki nézeteit az *órarendről*. (Der Stundenplan. Ein Kapitel aus der pädagogischen Psychologie und Physiologie.) A tanítási órák beosztásánál két kérdést vesz figyelembe: a nap melyik szakára tegyük a tanítás óráit, mikor kezdjük, végezzük; indokolt-e psychologiaiilag és physiologiaiilag a rendszer óráknak délutánra való kiterjesztése is, és végül milyen tartamú szüneteket tartunk az egyes órák között?!

A második kérdés az, hogy az ekként jól megállapított órabeosztásnál a tantárgyak miként kövessék egymást?!

Schiller igen helyesen fejti ki, hogy az első kérdésre nézve bajos absolut érvényű szabályt megállapítani, mert a helyi viszonyokat mindig tekintetbe kell venni. A délelőtti tanítás kezdetét, illetőleg hibáztatja azt a Németországban igen sok helyt divó szokást, hogy a nyári félévben, mely a husvét szerint, hol április elejére, hol végére esik, a kisebb növendékek is hét órakor kezdik az iskolai tanulást. Schiller hygieniai és társadalmi okoknál fogva a délelőtti öt órai tanítás mellett

foglal határozottan állást, mely az ó bö iskolai tapasztalata szerint nem okoz kimerülést, vagy túlterhelést abban az esetben, ha a szüneteknek és magoknak a tanórának tartamát helyesen állapítjuk meg. Mint egyedül helyeset ajánlja a giesseni gymnasium órarendjét. A szünetek a progymnasiun osztályban és a két legalsó osztályban a következők: az első óra után 10 percz; az összes osztályokban a második óra után 15 percz; a harmadik óra után 10, és a negyedik után is 10 percz. E mellett az órák tartama annál inkább kevesbedik, mennél jobban közeledik a dél; a 8 órai kezdet mellett csak a negyedik osztálytól felfelé tart az óra 60 perczig, a többieknél 55 percz; a második óra a kisebb tanulóknál 48 percz, a nagyobbaknál 53; a harmadik az összes növendékeknek csak 47 percz; a negyedik 50 percz, s az ötödik csak 40 percz; a tanítás 12³/₄ óraker végződik, hogy egy órára a rendes étkezési időre a tanulók már otthon lehessenek. Télben, azaz november 1-től a téli félév végéig a tanítás 8¹/₂ óraker kezdődik. Az első óra az ötödik osztályig bezárólag 50 percz, a többieké 55; a második az összes tanulóknál 50; a harmadik szintén annyi; a negyedik csak 45 és az ötödik csak 40 percz. A tanítás pontban egy óraker végződik.

Ezzel kapcsolatban részint az iskolai gyakorlatból merített érvekkel, részint pszichológiai bizonyítékokkal támogatja azon nézetét, hogy az öt órai iskolai tanítás helyes beosztás és módszer mellett egyáltalában nem okoz túlterhelést. E nálunk is sokat hangoztatott, már-már az iskola rémivé válni kezdő divatos vádra nézve kifejti, hogy ez nem létezik olyan mértékben, mint a hogy pszichiatrák, orvosok pszichológiai laboratoriumokban felnőtt egyetemi hallgatókon végzett egyoldalú kísérleteikből következtetik. Itt bírálja Kraepelinnek és Ebbinghausnak az elfáradásra vonatkozó kísérleteiket s a nélkül, hogy ezeknek jelentőségét keveselné — tiltakozik az ellen, hogy orvosok és egyetemi tanárok, kik a tanulói életet nem ismerik — dictálják a követendő szabályokat, törvényeket s egyedül állapítsák meg az iskolák szervezetét és eljárási módjait. Ezek — mint Kraepelin is — az egyes magában gondolkozó *felnőttnek* megfeszített figyelmét, energikus, következetes gondolkodási tevékenységét tették javaslaataiknak alapjául és nem gondoltak azon szükségképen fellépő megkönnyebbülésre, a mely egy csoport tanulóknak közös és együttes gondolkodásával együtt jár. A mi különösen fáraszt, az a gondolkodás, a mely gondolatszemlet-szemhez fűz egy bizonyos czél érdekében. Mert itt nem csak alkalmasok képzeateink egész tárházát kell reprodukálnunk, hanem abból egyeseket ki is kell választanunk, azokat elrendeznünk, folyton áttekintennünk és kapcsolatainknak helyességét és tarthatóságát megítélnünk. A különféle képzetkapcsolatok és azoknak folytonos ellenőrzése idézik elő a figyelem feszültségét, és azt az elemet, a mi elfáradást okoz. Az iskolában az alsóbb és középső osz-

tályok tanulóinál ilyen tevékenység soha sem fordul elő, mert a folytonos áttekintésnek és ellenőrzésnek fárasztó munkája részben társainak, de főkép a tanítónak vállaira nehezül.

De azért sem alkalmazhatók Kraepelin kísérleti eredményei egyszerűen az iskolai foglalkozásra, mert ő teljesen érdektelen számsorok összeadásával tétetvén a kísérletet, mellőzte a gyakorlást, mint olyan pszichologiai factort, mely jelentékenyen könnyíti a tanulónak szellemi munkáját. Mellőzte az érdeket s a sikernek érzelmét és a többi kedv-érzelmeket, mely a helyesen vezetett, élénk és ébresztő tanítás kísérli. Ezek után Schiller részletes tervet ad arra nézve, mivel és hogyan kell az iskolában kísérletezni, hogy kipúhatoljuk a tanulók szellemi képességét, erejét vagy az egyes tantárgyakkal való foglalkozás által okozott elfáradás mértékét. Mint inkább formális tantárgyaknak az elfáradásra legnagyobb mértékű hatása van a latinnak és matematikának, azért ezeket a tantárgyakat a legelső órára kell tenni. A második órára jöhet vallás, német, történet, földrajz. melyek már anyagjuknál fogva is érdeket keltenek. Miután a 15 percnyi szünet megszünteti az elfáradást, a harmadik órában a tanulónak munkaképessége már nagyobb, azért ide nehezebb tantárgyak is eshetnek. — És így tovább. — Nem adhatjuk az egész 65 lapra terjedő mű tartalmát, mert célünk csak az, hogy a figyelmet ez igen derék értekezésre ráirányítsuk. Beszél még továbbá Schiller arról is, hogy a módszer javításánál, a tanári képzés szakrendszerével szemben annak szélesebb körűvé tételével miként lehet a tanulók iskolai munkáját mind jobban-jobban megkönnyíteni. Műve, ha nem oldja is meg részletesen és teljesen a felvetett problémákat, rendkívül eszméltető és gondolatébresztő. Tételi pedig különösen nálunk nagyon megszivlelendők, mikor mi folyton a tárgyaknak nem is annyira megszorításával, mint inkább azoknak teljes eliminálásával akarjuk a tanuló ifjúság munkáját megkönnyébbíteni. A vállalat évenként 6—8 füzetre fog terjedni, legkevesebb 30 ívnyi terjedelemben, és előfizetési díja egész évre 7 márka és 50 fillér.

(Lipcese.)

SZÉKELY GYÖRGY.

VEGYESEK.

— **Szüneti tanfolyam Párisban.** Az Alliance Française, melynek szervezéséről valamint múlt évi előadásairól e folyóirat 1896 novemberi számában részletesebb tájékoztatást találni, a legközelebbi nyárra a következő előadássort hirdeti.

Első (júliusi) sor. I. *Felső tanfolyam.* a) Francia nyelv, előadja F. Brunot, a Sorbonne és a tanárképzőintézet tanára. Az ígérők tör-